

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

Afetlerde Feminist Dayanışma ve Destek Kılavuzu

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

Afetlerde Feminist Dayanışma ve Destek Kılavuzu

KÜNYE

Aralık, 2025

Hazırlık ve İçerik Geliştirme Ekibi

Bahar Aldanmaz Fidan

Gülfer Kırbaş

Merve Ayşe Köseoğlu Güngörmezler

Atölye Çalışmaları ve Yayına

Hazırlanma Sürecinde Destek Olanlar

Esra Atalay Tuna

İlayda Eskitaşçıoğlu Karavelioğlu

Fotoğraflar

Merve Ayşe Köseoğlu / ÇemberDE Arşivi

Grafik Tasarım

Burcu Koleli

Çember Sivil İnisiyatif Derneği Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve STGM tarafından yürütülen Afet Risk Yönetiminde STÖ'lerin Kapasitesinin Desteklenmesi Projesi katılımcısıdır. Bu kılavuzun içeriği tamamıyla Çember Sivil İnisiyatif Derneği sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin ve STGM'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

GİRİŞ

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nin hem fiziksel yıkımına hem de toplumsal ve psikososyal etkilerine dair pek çok rapor yayımlandı. Bu raporların arasında [Cember-DE'nin kendi raporuna ek olarak, Purposeful, Mor Dayanışma, Kadının İnsan Hakları Derneği, Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği ve Konuşmamız Gerek Derneği](#) gibi kurumların hazırladığı, feminist perspektifle hazırlanmış ve sahadaki feminist deneyimlere ışık tutan çalışmalar da yer aldı. ***Sahadaki deneyimleri aktaran bu çalışmalar, özellikle kız çocukları ve kadınlara yönelik hizmetlerin, kadınların toplumsal örgütlenme kapasitesini harekete geçirerek yiyecek, su, menstrüel bakım ürünleri, bebek maması ve yaşlı bezi gibi bakım için hayati ürünlerin ulaştırılmasında kritik rol oynadığını göstermektedir.*** Ne yazık ki Şubat 2023 depremleri sırasında bu hizmetler büyük ölçüde kadın toplulukları-

nın dayanışması ve savunuculuk çabalarıyla hayata geçirilebildi. Gelecekte yaşanabilecek kriz ve afetler-de, bu hizmetlerin ve kapsayıcı yaklaşımın kamu kurumları tarafından sistemli biçimde üstlenilmesini temenni ediyoruz. Bununla birlikte, böyle bir kamusal sahiplenmenin gerçekleşmemesi ihtimaline karşı, geçmiş deneyimlerimizden öğrenmenin ve bugünden hazırlık yapmanın hayati olduğuna inanıyoruz. İnsani yardım, yalnızca teknik bir müdahale değil; toplumsal dayanışmayı yeniden kurma ve güçlendirme imkânı sunan, afet yaşamış toplumların iyileşmesinde hayati rol oynayan bir süreçtir. Aradan geçen zamana ve elde edilen deneyime rağmen, afet bağlamında kadınlar ve kız çocukları için hâlâ net ve kurumsallaşmış bir hizmet planı bulunmamaktadır. İşte bu nedenle, bu kılavuzun hazırlanması ve paylaşılması hayati bir önem taşımaktadır.

Bu kılavuz, afet sonrası destek sunmak isteyen örgüt ve topluluklar için yalnızca teknik bir rehber değil; aynı zamanda feminist bir duyarlılıkla hareket ederek kadınları, kız çocuklarını ve farklılaşan ihtiyaçları görünür kılmanın önemini hatırlatan bir araçtır. Çünkü insani yardım süreci yalnızca yardım ya da destek sunmakla sınırlı değildir; feminist duyarlılığa sahip kadınların sahada varlık göstermesi, sistemin dışında bırakılan gruplar lehine büyük farklar yaratabilmektedir.

Amacımız, hem kendi saha deneyimlerimizden hem de farklı kurumların ürettiği çalışmalardan yola çıkarak, bir sonraki afette pratik biçimde kullanılabilecek feminist bir kılavuz sunmaktır.

ÇemberDE ekibi, sahaya çıktığında Türkiye deneyimlerine dayanan Türkçe kaynaklara erişmekte ciddi zorluklar yaşamış; bu nedenle bu raporun yayınlanması feminist dayanışma ve afet destek sistemleri açısından kritik bir ihtiyaç olarak aktarılmakta, ayrıca afet sonrasında yayınlanan çeşitli rapor ve kaynaklar taranarak uygulanabilir bir pratik kılavuz oluşturulmaktadır. Böylece, **bir sonraki afette harekete geçmek isteyen ancak kapsamlı bir insani yardım planı olmayan örgüt ve toplulukların sürece feminist bir perspektiften dâhil olmalarını kolaylaştırmakta; aynı zamanda afet sonrası destek sağlamak isteyen herkes için feminist bir duyarlılıkla hareket etmelerine ilham olmayı amaçlamaktadır.**

Temmuz, 2023 Feminist Afet Cadırı, Adıyaman - ÇemberDE, Lider Kadın Derneği ve Dayanışmanın Kadın Hali Derneği ile birlikte

Bu Kılavuz Kimler için?

- Afet ve kriz dönemlerinde sahada çalışmayı planlayan veya sahaya hazırlık sürecinde olan sivil toplum örgütleri
- Özellikle küçük ve orta ölçekli STK'lar, kadın dernekleri, gönüllü gruplar ve yerel inisiyatifler
- Sahaya ilk kez çıkacak ekipler, "ne yapılmamalı" ve "nasıl hareket edilmeli" soruları için
- Kadınların, kız çocuklarının ve toplumsal olarak dışlanan grupların ihtiyaçlarını merkeze almak isteyen tüm aktörler
- Uzun süredir insani yardım alanında çalışan kurumsal yapılar ve yerel yönetimler, bir değerlendirme ve yeniden düşünme aracı olarak
- Afetlerin yarattığı eşitsizlikleri görünür kılmak ve kolektif iyileşmeye dair dönüştürücü pratikler geliştirmek isteyen herkes için hazırlanmıştır.

METODOLOJİ

Kılavuzun hazırlanması sürecinde, ekip dışından ancak deprem ve sivil toplum alanında saha deneyimine sahip bir araştırmacı danışman olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Bu danışman, ÇemberDE ekibi çalışanlarıyla ayrı ayrı yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirmiştir. Afet literatüründe yaygın olarak kullanılan yaklaşıma paralel biçimde, görüşmeler üç oturumda tamamlanmış ve deprem sonrası desteklere ilişkin kısa, orta ve uzun vadeli deneyimler odak noktası olmuştur. Bu görüşmelerde ÇemberDE ekibi hem kendi deneyimlerini aktarmış hem de daha önce afet sahasında çalışan kadınların deneyimlerine dair düzenledikleri atölyelerden de aktarımda bulunmuştur.

İlk taslağın ardından, 2023 depremlerinden sonra sahada görev almış kişiler için açık çağrıyla çevrimiçi bir atölye düzenlenmiştir. Feminist afet literatüründeki katılımcı yaklaşıma uygun olarak tasarlanan bu çalışma, iki saatlik tek oturumda 9 katılımcıyla¹ yürütülmüştür. Atölyede, deprem sonrası destek süreçlerine ilişkin deneyimler derlenmiş; özellikle çalışan iyilik hâline dair ihtiyaçlar, karşılaşılan etik ikilemler, kurumsal koruma politikalarındaki (safeguarding) eksikler, kapsayıcılık konusundaki boşluklar ve sahada kullanılan mevcut araçların yetersizliği ortaklaşa tespit edilmiştir. Bu paylaşımlar, kılavuzun içeriğine entegre edilerek hem yaklaşımın hem de önerilerin sahadaki gerçek ihtiyaçlarla uyumlu hâle gelmesi amaçlanmıştır.

¹ Atölyeye toplam 30 kadın başvuruda bulunmuş, bu başvurular arasından 9 kişi atölyeye katılım göstermiştir. Katılımcıların tamamı deprem sahasında aktif olarak görev almış; kadın örgütlerinde, insani yardım alanında ve fon kuruluşlarında çalışan kadınlardan oluşmaktadır.

Kılavuzun geliştirilme süreci, feminist metodolojinin temel ilkeleri² doğrultusunda yürütülmüştür. Feminist yaklaşım, bilginin ancak deneyime, konuma ve ilişkisel bağlama dikkat edilerek üretebileceğini vurguladığı için, sahada çalışan kadınların bilgi birikimi bu çalışmanın merkezine yerleştirilmiştir. Hem görüşmeler hem de atölye çalışması, katılımcıların sahadaki deneyimlerini, karşılaştıkları güçlükleri, görünmeyen emek süreçlerini ve iyilik hâli ihtiyaçlarını yatay bir ilişki içinde paylaşabilecekleri bir ortam olarak tasarlanmıştır. Feminist metodolojinin bakım etiği, zarar vermeme ilkesi, hiyerarşileri azaltma ve kolektif bilgi üretimini önceleme gibi çerçeveleri, bu sürecin hem formatını hem de analiz mantığını şekillendirmiştir.

Bu nedenle kılavuz, teknik bir talimat metninden çok, sahadan biriken deneyimlere, birlikte düşünmeye ve dayanışmayı esas alan bir etik yaklaşıma dayandırılarak hazırlanmıştır.

Kılavuz, teknik bir talimat metninden çok, sahadan biriken deneyimlere, birlikte düşünmeye ve dayanışmayı esas alan bir etik yaklaşıma dayandırılarak hazırlanmıştır.

2 Hekman, S. (1997). Truth and method: Feminist standpoint theory revisited. Signs: Journal of women in culture and society, 22(2), 341-365. ; Ramazanoglu, C., & Holland, J. (2002). Feminist methodology: Challenges and choices.

ÇEMBERDE YÖNTEMİ KISA DÖNEM

1- Ekip ve Hazırlık

- Acil durum müdahale (arama kurtarma, yangın söndürme vb.) ekibinde değilsen, aceleyle sahaya çıkmak yerine haber beklemek, doğru bilgi toplamak ve plan yaptıktan sonra hareket etmek önemlidir.
- Afet sonrasında kaçınılmaz olan kaos ortamında, güvenilir bilgiye ulaşabileceğin, afet bölgesinden ve çevresinden kadın topluluklarıyla iletişimde kal; ihtiyaçları haritalandır ve buna göre plan yap.
- Sahadan bilgi alırken kaynağın kim olduğu çok önemlidir. Kadın ve kız çocuklarının ihtiyaçlarını görme deneyimi olmayan kişi ve gruplardan gelen bilgiler yanıltıcı olabilir. Örneğin “burada pede ihtiyaç yok” denebilir; oysa pedin bir kez dağıtılması yeterli değildir. Benzer şekilde yalnızca küçük beden iç çamaşırı sunulması da yetersizdir.
- Bu nedenle, özellikle kadın dayanışma/ iletişim grupları veya anne WhatsApp grupları gibi informal iletişim kanalları, sahadaki gerçek ihtiyaçları fark etmek ve doğru bilgiye ulaşmak için çok değerlidir.
- Deprem sahasında etkin bir müdahale için ekiplerin küçük, odaklı ve hazırlıklı olması kritik önem taşır. Nasıl müdahalelerde bulunabileceğini bilmeyen, mental olarak afet sonrası süreçlere hazır olmayan, yönerge izlemekte zorlanan çok sayıda kişinin sahada olması, sahada koordinasyon sorunlarına ve kaynak israfına yol açabilmektedir. Bu nedenle, “zarar vermeme” ilkesi gereği, yalnızca gerçekten sahaya çıkmaya hazır olan kişilerin afet alanında görev alması zorunludur. Hazır olma hâli; afet ve saha deneyimine sahip olmayı, travma odaklı yaklaşımlar konusunda yetkinliği, psikolojik ve fiziksel açıdan afet koşullarına dayanıklılığı ve sahada işbirliğine açık, uyumlu bir tutum sergilemeyi kapsar.
- **Ekip üyelerinin iyilik halini korumak önceliklidir.** Akut süreçte mümkünse her gün ekibin birbirine ‘nasılsın’ diye sorması, zorlandığı anları birbiriyle paylaşması, sakince, yargılamadan birbirini dinlemesi uygulanabilecek en pratik yöntemdir.
- Ayrıca ekiplerin minimal eşya ve ekipmanla hareket etmesi önerilmektedir. Sadece en gerekli malzemelerin götürülmesi, karmaşayı azaltarak müdahaleyi kolaylaştırır. Bunun yanı sıra, ekip üyelerinin giderleri ve sağlık sigortaları önceden planlanmalıdır. Kriz anında göz ardı edilen bu hususlar, sahada güvenlik ve sürdürülebilirlik açısından kritik hale gelmektedir.
- Afetten etkilenen topluluğu “yardıma muhtaç” olarak değil; kendi bilgi, deneyim ve dayanışma pratikleriyle sürecin öznesi olarak görün. Topluluğun gücünü merkeze alan bir yaklaşım, verilen geçici desteğin ötesinde, birlikte iyileşme ve yeniden inşa etme imkânını güçlendirir.

- Halihazırda bakım emeği yükünü kadınların sırtlandığı bir toplumda afet durumunda bu yüklerinin artacağını göz önünde bulundurarak planlama yapın. Onların hayatlarını kolaylaştırmak üzere süreci gözlemleyin ve kadınlarla birlikte güvenli oyun alanları oluşturmak gibi çözümler üretin.

UYGULAMA ÖRNEĞİ

Kadınların gündelik yüklerinin hafifletilmesi

“Deprem sonrası kurulan çadır alanlarında kadınlar, yaşam alanlarını temiz tutabilmek için büyük çaba harcıyordu. Bu ihtiyacı görerek alana sınırlı sayıda elektrikli süpürge temin ettik ve bunlar sırayla kullanılmaya başlandı. Benzer şekilde, elde çamaşır yıkamak normalleşmiş bir pratik olarak görülürken çamaşırhane kurulması, kadınların gündelik yükünü hafifletti.

Bu adımlar yalnızca hayatı pratik anlamda kolaylaştırmakla kalmadı; aynı zamanda kadınların ihtiyaçlarının fark edildiğini ve karşılandığını hissettirdi. Bu farkındalık, beklenmedik şekilde bir güçlenme sürecini başlatırken, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine konuşmaların da kapısını araladı.”

- Akut afet döneminde feminist safeguarding, sahada çalışan ekiplerin güvenliğini, toplulukların mahremiyetini ve kırılgan grupların ihtiyaçlarını gözeten; güç ilişkilerini dikkate alan bir koruma yaklaşımıdır. Bu çerçeve, müdahalenin güvenli, etik ve kapsayıcı biçimde yürütülmesini amaçlar.
- Bu yaklaşım kapsamında ekiplerin ikili çalışması, görüşmelerin güvenli alanlarda yapılması, sahada sınır ihlallerinden kaçınılması, gereksiz kişisel bilgi toplanmaması, riskli durumlar için yönlendirme adımlarının önceden belirlenmesi ve kırılgan grupların hızlıca tespit edilmesi temel uygulamalardır.
- Sahadan nasıl ve ne zaman çıkılacağına dair bir plan yapmayı ihmal etmeyin. Başlangıçta bunu öngörmek zor olsa da, süreç ilerledikçe bu planın mutlaka netleştirilmesi gerekir. Afet sahasında uzun vadeye yayılan ancak iyi yapılandırılmamış çalışmalar zamanla zayıflar; ekipler tükenir, hata riski artar ve yerel ilişkilerde gerilimler ortaya çıkabilir. Bu nedenle sahada kalma süresi, ekibin kapasitesi ve mevcut saha koşulları göz önünde bulundurularak gerçekçi biçimde belirlenmelidir.

Topluluğun gücünü merkeze alan bir yaklaşım, verilen geçici desteğin ötesinde, birlikte iyileşme ve yeniden inşa etme imkânını güçlendirir.

2- İlk Müdahale Öncelikleri

- Bizzat kendinizin ya da bölgede güvendiğiniz kişilerin tespit ettiği acil bir ihtiyacı karşılamayı amaçlayarak sahada bulunmak önemlidir.
- Kısa dönemde çocuklara yönelik çalışmalar öncelikli olmalıdır. Çocukların regüle edilmesi, yalnızca onların iyilik halini desteklemekle kalmamakta, aynı zamanda topluluk genelinde bir sakinleşme yaratmaktadır.
- Ekibinizin kapasitesini göz önünde bulundurarak bir bölge seçmek ve olabildiğince aynı yerde uzun vadeli destek faaliyeti planlamak önemlidir. Afetten etkilenenlerin güvende hissetmesini sağlayacak ve çalışmanın verimliliğini artıracaktır.
- **Afet koşullarında kız çocukları ve kadınlar için öncelik verilmesi gereken üç temel alan regl bakımı, emzirme ve doğum sonrası destek ile üreme sağlığıdır.** Nitekim Kahramanmaraş depremlerinin ardından kadınların özellikle korunma yöntemlerine erişimde büyük zorluk yaşadığı ve bu nedenle istenmeyen gebelik riskinin arttığı gözlemlenmiştir.
- Regl bakımı sağlanırken, Rayka Kumru ve Konuşmamız Gerek Derneği'nin hazırladığı Afet Sonrası Regl Hijyeni Rehberi'nde belirtildiği üzere, hijyen kitlerine temiz iç çamaşırı (farklı beden seçenekleri ve sütyen gibi ürünler ile beraber), ped (farklı boyut ve özelliklerde), ıslak mendil, havlu, sabun, çöp torbası ve kolonya/dezenfektan mutlaka eklenmelidir.
- **Her bölgenin kendine özgü özellikleri ve ihtiyaçları olduğunu kabul ederek hareket etmek, bu farklılıkları her aşamada dikkate almak gerekir.**

Bu yaklaşım hem kaynakların etkin kullanılmasını hem de afetten etkilenen topluluğun iyilik halinin güçlenmesini sağlar. Örneğin, yemek ve kıyafet kültürlerindeki farklılıkları göz ardı etmek ciddi sorunlara yol açabilir; hiç tanımadıkları ve kullanmadıkları un tarhanasının torbalarca gönderildiği bir bölge bunun somut bir örneğidir. Bunun gibi yardımların iyi niyetli olmakla birlikte amaca hizmet etmesi için bölgedeki destek ekipleriyle koordineli bir şekilde yürütülmesi çok önemlidir.

- Bu aşamada özellikle bölgede bulunan kadın gruplarıyla iletişimde olmak kolaylaştırıcı olacaktır.
- Fonların hızlı temini sürecinde gözlemlenen bir diğer sorun, gerçekçi olmayan yüksek hedeflerin konmasıdır. Bunun yerine daha sınırlı ama gerçekleştirilebilir hedefler koymak, "az ama öz" işlere odaklanmak çok daha etkili olmuştur. Küçük fakat somut müdahaleler, sahada görünür ve kalıcı bir etki yaratabilmektedir. Donör beklentilerine sahanın gerçekleriyle doğru bir şekilde yanıt vermek gerekir.

Şubat, 2023, Pazarcık, Oyun Çadırı

UYGULAMA ÖRNEĞİ

Kültürel Öğeler, Ritüeller

“Bir konteyner kentte kadınlar, kendi aralarında bir araya gelerek aşure yapmak istediklerinde bu talep yönetim tarafından “gereksiz” bulunarak reddedilmişti. Yönetici bunu, “Zaten gelip dağıtıyorlar, ne gerek var?” sözleriyle açıklamıştı. Oysa mesele yalnızca bir yiyeceğin dağıtılması değildi. Kadınlar için aşure, birlikte üretmenin, paylaşmanın ve yeniden özne olmanın bir yoluydu. Kendi talepleriyle harekete geçmeleri, hem bireysel iyilik hâllerini hem de topluluk duygusunu güçlendiriyordu. Benzer biçimde, afet sonrasında yas tutmak için bir araya gelmek; birlikte ağıt yakmak, helva kavurmak ya da ortak ritüeller oluşturmak, kaybın yükünü paylaşmayı ve dayanışmayı mümkün kılıyordu. Bu tür kolektif pratikler, çoğu zaman “ikincil” ya da “gereksiz” görülseler de, sahada toplumsal iyileşmenin en güçlü zeminlerinden birini oluşturuyordu.”

- Afetin büyüklüğü ve yarattığı aciliyet nedeniyle, afetin ilk dönemlerinde hem bireyler hem de kurumlar ağırlıklı olarak yaşamsal ihtiyaçlara odaklanmak zorunda kalmaktadır. Ancak bu süreç uzadıkça, **örgütlerin kendi uzmanlık alanlarına dayanarak sahada çalışmaya devam etmeleri hem daha etkili hem de daha sürdürülebilir sonuçlar üretmektedir.** Örneğin, 2023 depremlerinin ardından pek çok kadın örgütü sahada aktif olsa da, uzun bir süre kadına yönelik şiddetin izlenmesi ve raporlanması mümkün olmamıştır. Oysa **toplumda var olan şiddet, afet ve kriz durumlarında daha da artar.** Özellikle koruma mekanizmalarının çalışmaması, hassas durumların gözetilmemesi, yaşam alanlarının şiddeti görünmez kılacak ya da aile içi gerilimi artıracak şekilde tasarlanması gibi nedenlerle toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarında artış yaşanır. Afet koşullarında koruma mekanizmalarının işleyip işlemediğinin sistematik takibi; bu alanda önceden hazırlık yapılmasını, politika çerçevelerinin oluşturulmasını ve uygulamaya dönük önerilerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

2- Lojistik ve Saha Operasyonları

- Bölgeye gitmeden önce lojistik ihtiyaçlar (ulaşım, çadır, uyku tulumu vb.) mutlaka planlanmalıdır.
- Ekiplerin asgari düzeyde gerekli ekipman ve donanımına sahip olması, hem kişisel dayanıklılığı hem de yürütülen çalışmanın etkisini artırır.
- “Acil durum” gerekçesiyle bu hazırlıkları göz ardı etmek, kısa sürede yeni sorunlara yol açabilir.
- Küçük ekipler sahada gruplara ayrıldığında iletişimin kopmaması için önceden net bir iletişim kanalı belirlemek, ayrıca çekim sorunları yaşanması halinde kullanılacak alternatif bir iletişim kanalı üzerinde uzlaşmak önemlidir.
- Dağıtılacak ürünlerin mümkünse çalışılan bölgeden tedarik edilmesi, hem lojistik ihtiyacı azaltır hem de yerel ekonomiyi ve toplulukları güçlendirir.
- Afet sonrası şartlarda zaman çok daha yoğun akar. Etkileri açısından bir gün normalden çok daha fazla bir süreye tekabül eder. **Bu nedenle iyi bir gözlemci olarak değişen ihtiyaçları da görmek ve bütçeleri buna göre revize edebilmek ya da baştan bu esnekliği planlamak gerekir.**
- Kriz durumlarında esnek fonlarla çalışmak çok daha etkili sonuçlar doğurur. Hızlı değişen koşullarda bu değişikliklere uyum sağlayabilen, ekiplerin gözlem gücüne güvenen bir fon süreci kaynakların çok daha etkili kullanılmasını sağlar. **Donörlerden esnek uygulamalar talep etmekten, bunun savunuculuğunu yapmaktan çekinmeyin.**

UYGULAMA ÖRNEĞİ

Bahar aylarında ortaya çıkan gölgelik ihtiyacı

Donörle en baştan esnek bir bütçe üzerinde uzlaşmamız, sahadaki gözlemlerimize güvenilmesini ve değişen koşullara göre harcama yapabilmemizi mümkün kıldı. Havaaların ısınmasıyla birlikte çadır alanlarında gölgelik ihtiyacı öne çıktı; ancak bu kalem hiçbir kurumun bütçesinde olmadığı için karşılanamıyordu. Esnek bütçemiz sayesinde bu ihtiyacı hızla karşılayarak yalnızca kendi alanlarımızda değil, STK’lar ve kamu kurumlarının alanlarında da gölgelikler kurabildik. Böylece hem yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirdik hem de esnek kaynak kullanımının önemini somut olarak göstermiş olduk.

Adıyaman, 2023

Adıyaman, 2023

- Geçici yaşam alanlarının kadınların ve kız çocuklarının ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi kritik öneme sahiptir. Afet sonrası kaotik ortamda sahada bulunmak, çoğu zaman hiç öngörülme-yen şekillerde sürece müdahil olma imkânı yaratabilir. Yeni bir alanın kurulmasında ya da bir dağıtım sürecinde yapılacak küçük bir müdahale bile, yaşam koşullarını uzun vadede anlamlı şekilde iyileştirebilir.
- Sahada faaliyet gösteren diğer sivil toplum ve insani yardım kuruluşlarıyla mümkün olan en kısa sürede iletişime geçerek koordinasyon sağlamak, hem çalışmaların sürekliliği hem de etkiyi artırmak açısından kritik önemdedir. Mevcut bir koordinasyon yapısı varsa buna dâhil olun; yoksa oluşmasına katkı sunun. Özellikle küçük ekipler için kamu kurumları ve uluslararası kuruluşlarla doğrudan iletişim her zaman hızlı ya da kolay olmayabilir. Bu noktada sivil koordinasyon yapıları, hem bu iletişimi kolaylaştırır hem de ekibi olası risklere karşı korur. Sahada karşılaştığınız ihtiyaçların çokluğu karşısında her şeye yetişemeyeceğinizi kabul ederek, koordinasyon mekanizmaları aracılığıyla uygun yönlendirmeler yapmak psikolojik ve fiziksel yükü azaltacaktır.

UYGULAMA ÖRNEĞİ

Feminist gözlem, İşlevsel Tasarım

Tuvaletlerin dağılımı ve tasarımına ilişkin yaptığımız küçük bir öneri, afetzedelerin bir yıldan uzun süre kullanacağı alanların çok daha işlevsel ve güvenli hale gelmesini sağladı. İşbirliği yaptığımız İzmit Belediyesi'nin yeni bir konteyner alanı kurma sürecinde mühendislerle birebir görüşme fırsatımız oldu. Çadır alanlarındaki deneyimlerimize dayanarak çamaşırhanelerin tek bir noktada değil, alana yayılarak yerleştirilmesini; çocuk oyun alanlarının farklı noktalara dağıtılmasını ve hem kapalı hem açık ortak sosyal alanların planlanmasını sağladık.

UYGULAMA ÖRNEĞİ

Adıyaman Sivil Toplum Dayanışma Grubu

2023 depreminin ardından Adıyaman'da kamu ve uluslararası örgütlerin kapsayıcı bir koordinasyon yapısı kuramamaları sonucu gönüllüler ve STK'lar kendi arasında bir sivil koordinasyon kurdu. Afet sonrası kaos ortamında en çok ihtiyaç duyulan şey bir koordinasyon yapısıydı. Burada ilk yıl her hafta, ikinci yıl iki haftada bir online ve yüzyüze olarak toplanıldı. Bu sayede küçük büyük bütün STK ve insani yardım kuruluşlarının çalışanları, bölgeye gelen gönüllüler birbirinden haberdar oldu, birbirinden bağımsız tekrar eden işler yapılmadı, kaynaklar etkin kullanıldı, dayanışma sayesinde ekipler birbirini destekledi, yerelde kalıcı etkiler yaratıldı. Bu dayanışmanın nasıl kurulduğuna, dinamiklerine ve buradan çıkan işlere dair "Adıyaman Sivil Toplumu Anlatıyor" kitabına bakabilirsiniz: <https://anit417.org/adiyamansiviltoplumuanlatiyor/>

4- Feminist Dağıtım Yöntemleri

- Feminist dağıtım modelleri sahada iki farklı yöntemle etkili olmuştur. İlki, “dükkan modeli”dir. Bu modelde kadınlar kendi ihtiyaçlarını seçebildikleri mümkünse kapalı bir alana davet edilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta malzemelerin standart olmasıdır.
- Örneğin kıyafet dağıtımı ise standart kalite ve seçenek sunulması gerekir. Kadınların ifadesiyle bu, “çarşıya gitmiş gibi” bir his yaratır; böylece yalnızca ihtiyaçlar değil, aynı zamanda onur, öznellik ve özneleşme duygusu da güçlenir.
- İkinci yöntem, “paket modeli”dir. Burada çadırlar tek tek ziyaret edilir ve beden ile ayak numarasına göre kişiselleştirilmiş paketler dağıtılır. Bu yaklaşım, standart değil kişiye özel ihtiyaçların karşılanması- nı sağlar ve adalet duygusunu pekiştirir.

- Topluluk katılımı sahada etkili bir çalışmanın ön koşuludur. Yatay ilişkilenecek temel almak, önce 1-2 gün gözlem yaparak ihtiyaçları anlamak ve sonrasında 1-2 gün boyunca dağıtım yapmak, güven inşa etmenin ve ihtiyaçları doğru tespit etmenin en önemli yoludur.

Depremden etkilenen kadınlarla birlikte dağıtım organize edilmesi.

Dükkan Modeli

Paket Modeli

- Kadınların ve kız çocuklarının liderliğinin tanınması kritik bir önem taşımaktadır. Sahada hâlihazırda sözü dinlenen, grupları yönlendiren ve güven duyulan kadınlar bulunmaktadır. Bu kadınların deneyim ve ihtiyaçlarına kulak vermek, görünür olmayan ihtiyaçların ortaya çıkarılmasına olanak tanır. Bununla birlikte dağıtım süreçlerinde rol almalarını teşvik etmek gerekir. Feminist kapasitenin içeriden güçlendirilmesi ve mevcut liderliğin görünür kılınması, desteğin sürdürülebilirliğini sağlamanın en temel yollarından biridir. Bununla birlikte, her kadının deneyimi ve ihtiyacının farklı olabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle, sürece dâhil edilen kadınların çeşitliliğini gözetmek ve farklı grupların temsiliyi sağlamak, bu yaklaşımın etkisini ve kapsayıcılığını güçlendirecektir.

- Kılavuzda yer alan ilkeleri ve feminist bir perspektifle benimsediğiniz tüm yöntemleri savunmaktan çekinmeyin. Sahada çoğu zaman iyi niyetle yapılan ancak zarar verici sonuçlar doğuran uygulamalarla karşılaşabilirsiniz. Özellikle dağıtım süreçlerinde, insan onurunu zedeleyen pratikler (yardımın araçlardan fırlatılarak, kaos içinde dağıtılması) ya da gerçek ihtiyaca dayanmayan, uzun vadede zararlı olabilecek dağıtımlar (çocuklara sık ve kontrolsüz biçimde şeker, oyuncak gibi ürünlerin hiç ihtiyaç yokken üstelik bir de adaletsiz şekilde dağıtımı) topluluk üzerinde olumsuz etkiler yaratır ve yürüttüğünüz çalışmaları da zayıflatır. Bu tür uygulamalara uygun ve yapıcı biçimde müdahale etmek, mümkün olan durumlarda bu uygulamaların gerçekleşmesini engellemek sahadaki etik sorumluluğun bir parçasıdır.

ÇEMBERDE YÖNTEMİ ORTA DÖNEM

Topluluk Destek Çalışmaları

- Orta dönemde kadınların kendi sorun ve ihtiyaçlarını konuşabilecekleri, kendi eylem planlarını oluşturabilecekleri güvenli alanlar yaratmak önemlidir. Bu alanlar sadece fiziksel olmak zorunda değildir, yaklaşım ve ilişki biçimi olarak da güvenli bir ortam oluşturmak etkilidir.
- Bu alanlar, kadınların iyilik hallerini destekleyecek şekilde kurgulanmalı ve içerikleri mutlaka topluluğun kendi taleplerine göre belirlenmelidir.
- Örneğin, dikiş veya örgü kursları gibi kadınların aşına oldukları üretim alanlarının açılması, onların sürece yakınlık hissetmesini ve üretim yoluyla iyileşmelerini destekler. Bu tür üretim grupları aynı zamanda topluluk duygusunu güçlendirir ve kadınların kendi destek mekanizmalarını oluşturmalarını kolaylaştırır.
- Çalışmaların sürdürülebilir olabilmesi için eğitmenlerin topluluk içinden çıkması kritik önemdedir; çünkü dışarıdan gelen eğitmenlerle yapılan etkinlikler çoğunlukla geçici olacaktır ve bu da etkiyi azaltır..
- **Bu süreçte en önemli nokta, düzenli ve sürekli destek sunabilmektir;** böylece güven bağı kurulur ve sürdürülür.
- Kurulan bu güven ilişkisi hem kadınlar hem de destek verenler için iyileştirici bir etki yaratır.

Adıyaman, 2023 - Çadırkentte gölgelik alanda örgü kursunun ilk günü

UYGULAMA ÖRNEĞİ

Topluluk Güçlenmesi: Harekete Geçebilmelerine Destek

Depremden sonra Aysel'le tanıştığımızda, yaşadığı büyük kayıplar nedeniyle yeniden kurs açmaya kendini hazır hissetmiyordu. Ona "birlikte yaparız" dedik ve küçük bir konteynerde dikiş-örgü kursu başlatarak ilk adımı attık. Aysel'in yanında Bedriye de vardı; kadınları bir araya getirdiler, biz ise alanı ve malzemeyi sağladık.

Basit gibi görünen bu üretim süreci kısa zamanda bir dayanışma alanına dönüştü. Aysel bir gün "Kursa başladıktan sonra terapiyi bıraktım, burası beni iyileştiriyor," dediğinde, açılan alanın gücünü net biçimde gördük. Üç ay içinde bir kurs grubundan çok daha fazlası oluştu: Birbirini duyan, destekleyen, dayanışan bir topluluk.

"Biz artık mağdur değil, üreten güçlü kadınlar olarak anılmak istiyoruz," dediklerinde bu sürecin yönünü birlikte belirledik. Kadınlar eylem planı hazırladı, bütçe çıkardı, yetkililerle görüştü ve alanlarını genişletti.

Bugün Aysel yalnızca bir eğitmen değil; kadınları bir araya getiren, topluluk kuran ve değişimi başlatan bir öncü. Bu hikâye bize şunu gösteriyor: Doğru koşullar ve güvenli bir alan sağlandığında, kadınlar yalnızca hayata tutunmaz; hayatı dönüştürür.

Açılan ve gelişen dikiş kursu, Adıyaman, 2024

Dikiş hocasını bir ziyaret, Adıyaman, 2023

ÇEMBERDE YÖNTEMİ UZUN DÖNEM

Toplumsal Dönüşüm İçin Fırsatlar

- Afetler yalnızca fiziksel değil, toplumsal yapıları ve algıları da sarsar; bu sarsıntılar toplumsal cinsiyet eşitliğine olumsuz etki ettiği kadar yeni fırsatlar da yaratabilir.
- Geçici yaşam alanlarında kadınların daha sık bir araya gelmesi ve kamusal alanda daha görünür hale gelmeleri mümkündür. Bu durum, deneyimlerin paylaşılması, ortak sorunların fark edilmesi ve birlikte inisiyatif alınması için imkânlar sunar.
- Kadınların kendi araçlarını geliştirerek bireysel ve kolektif güçlenmeleri toplumsal dönüşüm için kalıcı bir zemin oluşturur.
- Yerel yönetimlerin de bu olağanüstü süreçlerde eşitlikçi bir dönüşüme açık olabileceğini göz önünde bulundurarak, onlarla işbirliği geliştirmeye çalışmak önemlidir. Yeniden yapılandırma sürecinde yerel yönetimlerle yakın çalışmak kurumların da eşitlikçi bir yaklaşım geliştirmeleri için kritik bir rol oynar.
- Afet sonrası süreçte kadınlar olarak aktif biçimde dâhil olmak, yalnızca topluluğa destek sunmak değil, aynı zamanda bizim için de güçlü bir özneleşme alanı yaratmaktadır. Sahada aldığımız geri bildirimler, bu sürecin bizleri bireysel ve kolektif olarak güçlendirdiğini göstermektedir. Toplumsal önyargılar nedeniyle afet gibi yıkıcı bir süreçte kadınların inisiyatif alması çoğu zaman beklenen bir durum değildir. Ancak bu dönemde adım atmak, karar vermek, harekete geçmek ve başkalarını da harekete geçirmek; hem toplumsal kalıpları sorgulayan hem de kendi sınırlarımızı aşmamıza imkân tanıyan dönüştürücü bir rol üstlenmektedir. ***Bu nedenle afet sonrası kadınların sahada varlık göstermesi, yalnızca destek sunmakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyan bir güçlenme ve dönüşüm sürecine kapı aralar.***

Adıyaman, 2023, Kaldırılmak üzere olan çadır yerleşkesinin son gecesinde, konteynerlere geçtikten sonra neyle karşılaşacaklarını bilmeyen kadın ve çocuklarla masal anlatısı ve sohbet

ULUSLARARASI ÇERÇEVELERLE UYUM VE FEMİNİST YENİDEN YORUM

Bu kılavuz, afet ve insani yardım alanında kabul görmüş, Türkiye'nin de tarafı olduğu ve dolayısıyla bağlayıcılığı bulunan uluslararası normatif çerçeveler ve politika belgeleriyle güçlü bir uyum içinde hazırlanmıştır. Ancak kılavuzun yaklaşımı, bu çerçeveleri yalnızca referans almakla sınırlı kalmaz; onları feminist, yerel ve deneyime dayalı bir perspektifle yeniden yorumlayarak sahada uygulanabilir pratiklere dönüştürür. Bu yönüyle kılavuz, uluslararası normların yerel bağlamda nasıl dönüştürücü bir güce kavuşabileceğine dair somut bir örnek sunar.

Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi'nin (2015–2030) kapsayıcılık, topluluk katılımı ve yerel kapasitenin güçlendirilmesine ilişkin ilkeleri, bu kılavuzun genel yaklaşımıyla örtüşmektedir. Kılavuz, afetleri yalnızca müdahale anı olarak değil; önleme, hazırlık ve yeniden inşa süreçleriyle birlikte ele alır. Bununla birlikte, Sendai Çerçevesi'nde kadınlar çoğunlukla “kırılgan gruplar” başlığı altında ele alınmakta; bu yaklaşım, kadınların afet bağlamındaki bilgi üretici, karar alıcı ve dönüştürücü rollerini yeterince görünür kılmamaktadır. Bu kılavuz ise kadınları pasif yararlanıcılar olarak değil, afet sonrası sürecin öznesi olan aktörler olarak konumlandırarak bu sınırlı çerçevenin ötesine geçmektedir.

Bu yaklaşım, Birleşmiş Milletler Afet Risklerinin Azaltılması Ofisi (UNDRR) tarafından afet risk azaltımında toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakımlaştırmak üzere temel alınan ve toplumsal cinsiyete duyarlı afet risk azaltımı alanında hâlihazırda yürürlükte olan başlıca küresel eylem planı olan Sendai Çerçevesi Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı (Gender Action Plan) (2015–2030) ile güçlü bir uyum içindedir. Sendai GAP, afet risk azaltımının tüm aşamalarında kadınların ve kız çocuklarının anlamlı katılımını, liderliğini ve karar alma süreçlerindeki rolünü merkezi bir ilke olarak tanımlayarak, Sendai Çerçevesi'nde sınırlı kalan toplumsal cinsiyet perspektifini daha ileri bir noktaya taşır. Kılavuzda yer alan feminist safeguarding yaklaşımı, onur ve özneleşmeyi merkeze alan dağıtım yöntemleri, bakım emeğini görünür kılan müdahaleler ve topluluk temelli güçlenme pratikleri, Sendai GAP'in sunduğu bu daha güçlü ve dönüştürücü çerçevenin sahadaki karşılıklarını somutlaştırmaktadır.

IASC (Kuruluşlararası Daimi Komite) İnsani Yardım Faaliyetleri için Toplumsal Cinsiyet Kılavuzu hukuki bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte, Birleşmiş Milletler sistemi, uluslararası kuruluşlar ve insani yardım aktörleri tarafından yaygın biçimde referans alınan, insani yardım programlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasına yönelik temel bir çerçeve sunmaktadır.

Bu kılavuz, IASC (Kuruluşlararası Daimi Komite) İnsani Yardım Faaliyetleri için Toplumsal Cinsiyet Kılavuzu ile uyumlu biçimde, kadınların ve kız çocuklarının farklılaşan ihtiyaçlarını ayrıntılı biçimde analiz eder; ancak bu ihtiyaçları yalnızca hizmet sunumu çerçevesinde ele almaz. Feminist dağıtım modelleri, onur, özneleşme ve seçim hakkını merkeze alarak, standart yardım uygulamalarını dönüştüren alternatifler sunar. Bu yönüyle kılavuz, kadın liderliğinde hizmet tasarımı teşvik eder.

Sphere İnsani Yardım Asgari Standartları (Sphere Rehberi), insani yardım alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin ortak girişimiyle oluşturulmuş, insani yardıma ilişkin ortak etik ve operasyonel ilkeleri tanımlayan küresel bir referans çerçevesidir. Hukuki olarak bağlayıcı olmamakla birlikte, farklı kurumların ortak deneyimlerine dayanması nedeniyle uluslararası alanda geniş kabul görmektedir. **Sphere Rehberi**'nin onur, katılım, hesap verebilirlik ve güvenlik ilkeleri, kılavuzun pratik önerileriyle doğrudan ilişkilidir. Güvenli alan tasarımı, geri bildirim mekanizmaları ve sahaya göre uyarılma pratikleri, Sphere standartlarını somutlaştırırken; kılavuz, bu teknik çerçeveyi toplumsal cinsiyet ve güç ilişkilerini görünür kılan politik bir bakışla derinleştirir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadeleyle ilişkin, başta **İstanbul Sözleşmesi** (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi) olmak üzere uluslararası rehberlerle uyumlu olarak, mahremiyet, güvenlik ve erişim riskleri ele alınır; ancak kılavuz, şiddeti yalnızca önlenecek bir risk olarak değil, kadın dayanışması yoluyla dönüştürülebilecek bir toplumsal mesele olarak ele alır. Benzer biçimde Grand Bargain ve yerelleşme yaklaşımı, kılavuzda teknik bir ilke olmanın ötesine taşınarak feminist ve politik bir dönüşüm aracı olarak yeniden çerçevelenir.

Son olarak, **Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi** (CEDAW), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 37 Numaralı "İklim değişikliğinin toplumsal cinsiyete dayalı boyutları, afet risklerinin azaltılması ve kadınların insan hakları" konulu Genel Tavsiyesi (**CEDAW Genel Tavsiye No. 37**) ile **Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu** ve bu çerçevenin güncel değerlendirme süreci olan **Pekin+30** belgelerinde yer alan; kadınların afet ve kriz koşullarında yalnızca korunması gereken gruplar olarak değil, karar alma süreçlerine anlamlı biçimde katılması gereken hak özneleri olarak tanınması, kadın liderliğinin güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin afet risk azaltımı ve insani yardım politikalarının ayrılmaz bir bileşeni olarak ele alınması ve devletlerin bu alanlarda sorumluluklarının devam ettiği yönündeki ilkeler, bu kılavuzun dayandığı temel çerçeveyi oluşturmaktadır. Kılavuzun yaklaşımı, bu belgelerde tanımlanan ilke ve yükümlülüklerin sahadaki karşılıklarını güçlendirmeyi ve uygulanabilir hale getirmeyi hedeflemektedir.

Kılavuz, söz konusu uluslararası normatif çerçevelerle uyumlu biçimde, afet ve insani yardım bağlamında kadınların özneleşmesini, liderliğini ve deneyime dayalı bilgi üretimini merkeze alan feminist bir yaklaşım benimsemekte; bu ilkelerin sahada nasıl hayata geçirilebileceğine dair somut adımlar sunarak politika belgeleri ile pratik arasındaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu yönüyle kılavuz, uluslararası afet ve insani yardım çerçeveleriyle uyumlu olduğu kadar, bu çerçeveleri yerel feminist deneyimlerden beslenen, uygulanabilir ve dönüştürücü bir modele dönüştüren öncü bir referans belge niteliğindedir.

